

Folyamatok és léthelyzetek –
kisebbségek Romániában

FOLYAMATOK ÉS LÉTHELYZETEK – KISEBBSÉGEK ROMÁNIÁBAN

Szerkesztők: Jakab Albert Zsolt – Peti Lehel

NEMZETI
KISEBBSÉGGUTATÓ
INTÉZET

KRITERION

Kolozsvár, 2009

Cím: *Folyamatok és léthelyzetek – kisebbségek Romániában*

Szerkesztők: Jakab Albert Zsolt – Peti Lehel

Nemzeti Kisebbségkutató Intézet

Kriterion Könyvkiadó

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

JAKAB, ALBERT ZSOLT

Folyamatok és léthelyzetek - kisebbségek Romániában

/ Jakab Albert Zsolt, Peti Lehel. - Cluj-Napoca : Editura Institutului
pentru Studiul Problemelor Minorităților Naționale : Kriterion, 2009

Bibliogr.

ISBN 978-606-92223-6-2 ; ISBN 978-973-26-0972-9

I. Peti, Lehel

323.1

Sorozatszerkesztők: Horváth István, Jakab Albert Zsolt

Lektor: Elena Rodica Colta

Fordítók: Bajkó Árpád, Borbély-Bartis Zsuzsa, Dénes Réka, Gál Réka,
Kányádi András, László Oszkár, Mihály Emőke, Nastasă-Kovács Annamária,
Pusztai Emese, Sebestyén Emese, Székely Zsuzsa, Vajda Szabolcs, Virginás Péter

Borítóterv és tipográfia: Könczey Elemér

Számítógépes tördelés: Sütő Ferenc

Nyomda: IDEA és GLORIA, Kolozsvár

© Institutul pentru Studiul Problemelor Minorităților Naționale

Románia Kormánya és az NKI nem vállal felelősséget a kötet tartalmáért.

A kötetben szereplő tanulmányok teljes egészében a szerzők véleményét tükrözik.

Tartalom

Közép-európaiságunk avagy egy regionális modell sajátossága	7
JAKAB Albert Zsolt – PETI Lehel Etnokulturális folyamatok és integráció – a romániai nemzeti kisebbségek kutatása	11
KOVÁCS Bálint „Hajkakan spjurk.” Örmény diaszpóra a Kárpát-medencében a 17–19. században	21
Blagovest NJAGULOV A bolgár kisebbség múltja és jelene	41
Katerina KARABENCHEVA A bolgár kisebbség története	53
Maria Vasinca HADIJI Krassovánok (horvátok) a Bánságban	101
GLÜCK Jenő Az aradi izraelita hitközségek 1849 és 1918 között	115
Lucian NASTASĂ A történelem vége. A romániai zsidóság (1945–1965)	159
POZSONY Ferenc A szász társadalom intézményei	205
Pasi HANNONEN Megszakadt láncolatok. A romániai Bánság történelmének és etnikumainak német és magyar percepciói	245
Narcisa ȘTIUCĂ A Tulcea megyei Izvoarele görög közössége	281

Narcisa ȘTIUCĂ	
A Tulcea megyei Greci olasz közössége	307
FODOR Ferenc	
A lipován közösségek etnokulturális sajátosságai	331
Mirjana PAVLOVIĆ	
A temesvári szerbek. A bánsági identitás	349
Ljubivoje CEROVIĆ	
Az aradi szerbek	359
Serghei HACMAN	
Interetnikus kapcsolatrendszerek az ukrán–román államközi együttműködés kontextusában	373
Mictat GÂRLAN	
A romániai törökök és ukránok. Etnopszichológiai kutatások	393
Elena Rodica COLTA	
Etnikumok, történelmek és identitásmítoszok a román–magyar határövezetben	529
A szerzők névsora	573

Közép-európaiságunk avagy egy regionális modell sajátossága

A közép-európaiság fogalom mint lehetséges regionális modell egy olyan mátrix-szerű tér létezésére vonatkozik (az úgynevezett „harmadik Európa” vagy Közép-Európa), amely az egymást követő újrendezések miatt nehezen körülhatárolható, illetve történelmi és geopolitikai szempontból is vitatható.

Ugyanis, a „Mitteleuropa (Közép-Európa) mint történelmi és geopolitikai fogalom nem felel meg egy pontosan meghatározható földrajzi valóságnak; ugyanakkor ez a térség, természeténél fogva, a körülményeknek megfelelően homályos és változó körvonallakkal rendelkezik” (Jacques Le Rider: *Mitteleuropa*. Polirom, Iași, 1997, 1).

Noha a Mitteleuropa (Közép-Európa) egyik elfogadott értelmezése a pánermanizmus újabb hagyománya felé mutat, számunkra itt a másik, a Német-Római Szent Birodalom régi hagyományán alapuló meghatározás a fontos; eszerint a Mitteleuropa-elképzelés úgy jelenik meg, mint a közép-európai térségben *viSSzaállított harmónia* mítosza, terve vagy utópiája.

Ebben a burkolt állításban felfedezhető a német nép egyfajta messianizmusába vetett hit, illetve a német nép úgy jelenik meg mint az egyedüli, amely képes rendet teremteni a különböző nemzetek között.

Végül pedig, a krízisidőszakokban, mint például a II. világháború után, amikor a térség országai szovjet uralom alá kerültek, a „Közép-Európa” mint fogalom gyakorlatilag kikerült a használatból, a régi Mitteleuropa pedig sorsközösségként lett újradefiniálva, amely kompenzációképpen lehetővé tett egy olyan, a *homo habsburgiensis*-en alapuló közép-európai identitást, amely továbbélt a régió emlékezetében, és ezért a *homo sovieticus* nem tudta eltávolítani.

Alternatíva hiányában a térségbeli értelmiség a Habsburg birodalom mint az *elvesztett aranykor* mítosza felé fordult, amikor Közép-Európa még szerves egészet alkotott. Ez a megközelítés implicit módon egy nemzetek fölötti, emlékek tárházát magában foglaló tér és egy nemzetek fölötti identitás mellett érvelt.

1990-ben, azt követően, hogy az orosz imperializmus többé már nem ellenőrizte a kelet-európai térséget, Pierre Béhar is elfogadhatónak találta a közép-európai konföderáció elnevezés alatt újra felvetett Habsburg mintát. Béhar érvei részben azon alapultak, ami összekötötte ezen térség népeit: szerinte a Duna mentén élő összes nép „egy sorsszerű együttélésre hivatott, mély és szinte ősi érzést táplál, ami a földrajzi adottságok által meghatározott gazdasági kapcsolatokon, illetve a történelem során kialakult kulturális kapcsolatokon, de főként ezeknek a népeknek a védelem iránti szükségén alapul, hiszen túl gyengék voltak, illetve túlságosan magukra voltak hagyva ahhoz, hogy megőrizték identitásukat az olyan erős szomszédakkal szemben, mint amilyen Németország és Oroszország voltak”.

Béhar megfogalmazásában „minden ellenére, beleértve az 1867-es kiegyezést is, ez az érzés tartotta össze a Duna-menti politikai közösséget” (Jacques Le Rider: *Mittleuropa*. Polirom, Iași, 1997, 72). Egyes történészek, mint például Sorin Mitu szerint Közép-Európa legfontosabb meghatározó eleme az a kitartás, amellyel a térségbeli képzeletbeli határokat és az identitást keresik (Sorin Mitu: *Europa Centrală, Răsăritul, Balcanii: geografii simbolice comparate*. International Book Access, Cluj-Napoca, 2007, 170).

És mégis, amikor 2000 után az értelmiségi nosztalgia ellenére felmerült a választás lehetősége aközött, hogy egy közép-európai várólistára kerülni, vagy a brüsszeli Európai Közösség teljesjogú tagjává válni, a volt kommunista országok az utóbbit választották.

*

2007-ig ez a választás a térség szinte összes országának az európai uniós integrációját jelentette, de az identitás megismerésének horizontjait szemlélve láthatjuk, hogy ebben a fluktuáló határokkal rendelkező térségben a közös hagyományok, hasonló életstílusok, a közös kulturális emlékezet, bizonyos érték-szolidaritás és az identitás diskurzusának kifejezési mechanizmusai továbbra is működnek. Másképpen mondva, egy olyan kulturális térről van szó, amely túllép az országhatárokon, és egyrészt a kulturális terület fogalmának újragondolását vonja maga után, másrészt pedig egy új térkép megrajzolását teszi szükségessé.

Mi több, ebben a határokon átnyúló térségben az ittélők számára érvényes közép-európai ember úgy jelenik meg, mint aki pacifista/békes szellemben oldja meg a problémáit és toleráns, non-diszkriminatív módon viszonyul a másikkal.

Végül, az Európai Unióval való teljes harmonizációban a közép-európai kollektív képzelet az öreg kontinens ezen „központjában” lévő mindegyik, több etnikumú ország esetében továbbra is érvényes együttélési modellt körvonalaz, mely az aranykorban (amelyben mindenki a birodalom állampolgára volt) kialakult közös *attitűdökön* és *magatartásformákon* alapul és amelyek ma is működnek a csoportközi kapcsolatokban: etno-kulturális sokszínűség, tolerancia, kétnyelvűség, kulturális kereszteződés, vegyes házasságok.

A romániai kisebbségekre összpontosító, *Folyamatok és léthelyzetek – kisebbségek Romániában* című kötetbe beválasztott tizenhat tanulmány újjaszervezi a közép-európai térség „határait”, annak mozgásban lévő teljes népességével. A diakronikus és szinkronikus mozgások egyrészt közösségek kialakulását, csoportok történelmét, fenntartott vagy elrendezett/megoldott konfliktusokat, magatartásokat, vagyis valóságszeleteket és vállalt átalakulásokat foglalnak magukban, másrészt pedig olyan meghatározó változásokat, amelyek lehetővé teszik a kisebbségek önmeghatározását és elkülönülését. Azonban mindegyik esetben, még a diszkriminált vagy visszautasított csoportok esetében is, a közös, ismerős térségben való egymás melletti közelség tapasztalható, szemben a távoli, idegen térségekkel.

A kötet tanulmányai nemcsak a térségben élő különböző etnikumok együttélését próbálják megvilágítani, hanem arra is magyarázatot keresnek, hogy hogyan szerveződik a nemzeti identitás olyan régiókban, amelyekben a különböző vallási és/vagy etnikai identitások „keverednek”.

Elena Rodica COLTA

A szerzők névsora

CEROVIĆ, Ljubivoje – kutató, a Vajdasági Múzeum igazgatója, Újvidék (Szerbia)

COLTA, Elena Rodica – antropológus, muzeológus, Complexul Muzeal Arad, Arad

FODOR Ferenc – néprajzkutató, muzeológus, Móra Ferenc Múzeum, Szeged
GÂRLAN, Mictat – kutató, Román Tudományos Akadémia – Életminőség-kutató Intézet, Bukarest

GLÜCK Jenő – történész, judaista, a Román Tudományos Akadémia kisebbségekért felelős bizottságának tagja, Arad

HADIJI, Maria Vasinca – muzeológus, tanár, Bánsági Falumúzeum

HACMAN, Serghei – kutató, a Cernăuți-i Regionális Központ Kutatóintézetének igazgatója, Cernăuți (Ukrajna)

HANNONEN, Pasi – néprajzkutató, Jyväskylä-i Egyetem Néprajz Tanszéke, Helsinki (Finnország)

JAKAB Albert Zsolt – kutató, Nemzeti Kisebbségkutató Intézet, Kolozsvár

KARABENCHEVA, Katerina – kutató, Társadalompolitikai Kutatóintézet, Szófia (Bulgária)

KOVÁCS Bálint – történész, armenológus, Lipcsei Egyetem Közép-Kelet Európa Intézete, Lipcse (Németország)

NASTASĂ, Lucian – történész, kutató, tanár, Román Tudományos Akadémia – Gheorghe Barițiu Történeti Intézet, Kolozsvár

NJAGULOV, Blagovest – történész, Bolgár Tudományos Akadémia – Történeti Intézet, Szófia (Bulgária)

PAVLOVIĆ, Mirjana – néprajzkutató, a Szerb Tudományos és Művészeti Akadémia – Néprajzkutató Intézete, Belgrád (Szerbia)

PETI Lehel – kutató, Nemzeti Kisebbségkutató Intézet, Kolozsvár

POZSONY Ferenc – néprajzkutató, professzor, BBTE Magyar Néprajz és Antropológia Tanszék

ȘTIUCĂ, Narcisa – néprajzkutató, kutató, a Román Népviselői Múzeumának igazgatója, Bukarest

Az NKI kiadványai

FLECK Gábor – SZUHAY Péter (ed.) (2008) *Cu un pas mai aproape. Altfel de imagini despre romi din România.*

Cluj-Napoca: Institutul pentru Studierea Problemelor Minorităților Naționale
ISBN 978-973-0-06147-5

HORVÁTH István – TÓDOR Erika Mária (ed.) (2008) *O evaluare a politicilor de producere a bilingvismului. Studii elaborate pe baza prezentărilor din cadrul conferinței de la Miercurea-Ciuc, 12–13 iunie 2008.*

Cluj-Napoca: Institutul pentru Studierea Problemelor Minorităților Naționale–Editura Limes
ISBN 978-973-726-359-9

Petre PETCUȚ (ed.) (2009) *Romii din România. Documente I*

Cluj-Napoca: Editura Institutului pentru Studierea Problemelor Minorităților Naționale–Kriterion

ISBN 978-606-92223-0-0 / ISBN 978-973-26-0958-3

Vol. I

ISBN 978-606-92223-1-7 / ISBN 978-973-26-0960-6

KISS Tamás – FOSZTÓ László – FLECK Gábor (ed.) (2009) *Incluziune și excluziune. Studii de caz asupra minorităților de romi din România.*

Cluj-Napoca: Editura Institutului pentru Studierea Problemelor Minorităților Naționale–Kriterion

ISBN 978-606-92223-2-4 / ISBN 978-973-26-0959-0

KISS Tamás (2009) *Perspectivă administrativă? O analiză comparativă a discursului demografic maghiar din România.*

Cluj-Napoca: Editura Institutului pentru Studierea Problemelor Minorităților Naționale–Kriterion

ISBN 978-606-92223-3-1 / ISBN 978-973-26-0970-5

FOSZTÓ László (2009) *Colecție de studii despre romii din România.*

Cluj-Napoca: Editura Institutului pentru Studierea Problemelor Minorităților Naționale–Kriterion

ISBN 978-606-92223-4-8 / ISBN 978-973-26-0969-9

JAKAB Albert Zsolt – PETI Lehel (ed.) (2009) *Procese și contexte social-identitare la minoritățile din România.*

Cluj-Napoca: Editura Institutului pentru Studierea Problemelor Minorităților Naționale–Kriterion

ISBN 978-606-92223-5-5 / ISBN 978-973-26-0971-2